

1. WYKŁAD 1

1.1. NWD, NWW i algorytm Euklidesa.

Twierdzenie 1.1 (o dzieleniu z resztą). Niech $a, b \in \mathbb{Z}$, $b \neq 0$. Wówczas istnieje dokładnie jedna para liczb całkowitych $q, r \in \mathbb{Z}$ taka, że

$$a = qb + r \text{ oraz } 0 \leq r < |b|.$$

Dowód. Pokażemy najpierw istnienie stosownej pary. Załóżmy, że $b > 0$ i zdefiniujemy

$$q = \left[\frac{a}{b} \right]^1 \text{ oraz } r = a - bq.$$

Wówczas $q \leq \frac{a}{b} < q + 1$, a zatem $bq \leq a < bq + b$, skąd $0 \leq r = a - bq < b = |b|$. W przypadku, gdy $b < 0$, definiujemy

$$q = - \left[\frac{a}{|b|} \right] \text{ oraz } r = a - bq$$

i dalej rozumujemy analogicznie.

Pozostaje wykazać jednoznaczność wyboru powyższej pary. Załóżmy, że $a = bq_1 + r_1 = bq_2 + r_2$, gdzie $0 \leq r_1, r_2 < |b|$. Wówczas $r_2 - r_1 = b(q_1 - q_2)$. Jeśli $r_2 - r_1 \neq 0$, to wówczas $|b| \leq |r_2 - r_1| \leq \max\{r_1, r_2\} < |b|$. Zatem $r_2 - r_1 = 0$ i w konsekwencji $q_1 - q_2 = 0$. \square

Definicja 1.2. Niech $a, b \in \mathbb{Z}$, $b \neq 0$, niech $q, r \in \mathbb{Z}$ będą jednoznacznie wyznaczonymi liczbami całkowitymi takimi, że $a = qb + r$ i $0 \leq r < |b|$. Liczbę q nazywamy **niepełnym ilorazem** z dzielenia a przez b , zaś liczbę r **resztą** z dzielenia a przez b .

Przykłady:

- (1) Niech $a = 26$, $b = 11$. Bez trudu sprawdzamy, że wówczas $q = 2$ oraz $r = 4$.
- (2) Niech $a = -26$, $b = 11$. Wówczas $q = -3$, a $r = 7$; w szczególności nie możemy powiedzieć, że resztą z dzielenia -26 przez 11 jest -4 , gdyż wprawdzie $-26 = -2 \cdot 11 - 4$, ale $-4 < 0$.

Definicja 1.3. Niech $a, b \in \mathbb{Z}$. Mówimy, że b **dzieli** a (lub że a **jest podzielna przez** b), jeśli dla pewnej liczby całkowitej $q \in \mathbb{Z}$ zachodzi $a = bq$, co oznaczamy $b|a$. W przeciwnym razie piszemy $b \nmid a$. Liczbę q nazywamy **ilorazem** z dzielenia a przez b .

Przykłady:

- (3) Jest jasne, że $2|4$, $3|18$, $-8|16$ i $157|0$.
- (4) Bezpośrednio z definicji podzielności wynika też, że $0|a$ wtedy i tylko wtedy, gdy $a = 0$. Widzimy wszakże, że iloraz z dzielenia 0 przez 0 nie jest jednoznacznie określony.

Twierdzenie 1.4. Niech $a, b, c \in \mathbb{Z}$. Wówczas:

- (1) $a|a$;
- (2) $a|b \wedge b|c \Rightarrow a|c$;
- (3) $a|b \wedge b|a \Rightarrow a = b \vee a = -b$;
- (4) $a|0$;
- (5) $1|a$;
- (6) $a|b \Rightarrow a|bc$;
- (7) $a|b \wedge a|c \Rightarrow a|b + c$.

¹Przypomnijmy, że dla liczby rzeczywistej $x \in \mathbb{R}$ symbolem $[x]$ oznaczamy największą liczbę całkowitą nie większą od x

Dowód. Udowodnimy dla przykładu część (3) twierdzenia. Jeżeli $a = 0$, to $a|b$ wtedy i tylko wtedy, gdy $b = 0$, a więc $a = b$. Podobnie, gdy $b = 0$, to $a = b = 0$, założmy więc, że $a, b \neq 0$. Niech $b = q_1 a$ i $a = q_2 b$, dla pewnych $q_1, q_2 \in \mathbb{Z}$. W szczególności $q_1, q_2 \neq 0$. Wówczas $b = q_1 q_2 b$, a więc $q_1 q_2 = 1$, skąd $q_1 = q_2 = 1$ lub $q_1 = q_2 = -1$. \square

Definicja 1.5. Niech $a_1, \dots, a_k \in \mathbb{Z}$, $k \geq 2$. Liczbę $d \in \mathbb{N}$ taką, że

- (1) $d|a_1, \dots, d|a_k$,
- (2) $e|a_1, \dots, e|a_k \Rightarrow e|d$,

nazywamy **największym wspólnym dzielnikiem** liczb a_1, \dots, a_k i oznaczamy $NWD(a_1, \dots, a_k)$. Liczbę $m \in \mathbb{N}$ taką, że

- (1) $a_1|m, \dots, a_k|m$,
- (2) $a_1|n, \dots, a_k|n \Rightarrow m|n$,

nazywamy **najmniejszą wspólną wielokrotnością** liczb a_1, \dots, a_k i oznaczamy $NWW(a_1, \dots, a_k)$.

Przykład:

- (5) Sprawdzamy, że $NWD(24, 36) = 12$. Zauważmy, że, na przykład, $6|24$ i $6|36$, ale oczywiście $6 \neq NWD(24, 36)$. Ponadto $NWW(24, 26) = 72$. Podobnie zauważmy, że $24|144$ i $36|144$, ale $144 \neq NWW(24, 36)$.

Twierdzenie 1.6. Niech $a, b \in \mathbb{N}$. Wówczas $NWD(a, b) \cdot NWW(a, b) = a \cdot b$.

Dowód. Rozważmy $\frac{ab}{NWD(a,b)}$. Ponieważ $a, b, NWD(a, b) \in \mathbb{N}$, widzimy, że $\frac{ab}{NWD(a,b)} \geq 0$. Ponadto $\frac{ab}{NWD(a,b)} \in \mathbb{Z}$. Niech $NWD(a, b)q_1 = a$, dla pewnej liczby $q_1 \in \mathbb{N}$. Wówczas $\frac{ab}{NWD(a,b)} = \frac{NWD(a,b)q_1 b}{NWD(a,b)} = q_1 b$, a więc $b|\frac{ab}{NWD(a,b)}$. Analogicznie $a|\frac{ab}{NWD(a,b)}$. Wobec tego $NWW(a, b)|\frac{ab}{NWD(a,b)}$, czyli $NWW(a, b)NWD(a, b)|ab$.

Rozważmy $\frac{ab}{NWW(a,b)}$. Zauważmy, że $\frac{ab}{NWW(a,b)} \in \mathbb{N}$. Niech $NWW(a, b) = s_1 a$, dla pewnej liczby $s_1 \in \mathbb{N}$. Wówczas $\frac{ab}{NWW(a,b)} = \frac{ab}{s_1 a} = \frac{b}{s_1}$. Wobec tego $\frac{ab}{NWW(a,b)}|b$. Analogicznie $\frac{ab}{NWW(a,b)}|a$. Wobec tego $\frac{ab}{NWW(a,b)}|NWD(a, b)$, czyli $ab|NWW(a, b)NWD(a, b)$. \square

Przykład:

- (6) Odwołując się do poprzedniego przykładu sprawdzamy, że $NWD(24, 36)NWW(24, 36) = 12 \cdot 72 = 864 = 24 \cdot 36$.

Twierdzenie 1.7 (algorytm Euklidesa). Niech $a, b \in \mathbb{Z}$ i niech

$$\begin{aligned} a &= q_1 b + r_1, \text{ dla } 0 < r_1 < |b|, q_1, r_1 \in \mathbb{Z}, \\ b &= q_2 r_1 + r_2, \text{ dla } 0 < r_2 < r_1, q_2, r_2 \in \mathbb{Z}, \\ r_1 &= q_3 r_2 + r_3, \text{ dla } 0 < r_3 < r_2, q_3, r_3 \in \mathbb{Z}, \\ &\vdots \\ r_{n-2} &= q_n r_{n-1} + r_n, \text{ dla } 0 < r_n < r_{n-1}, q_n, r_n \in \mathbb{Z}, \\ r_{n-1} &= q_{n+1} r_n, \text{ dla } q_{n+1} \in \mathbb{Z}. \end{aligned}$$

Wówczas $r_n = NWD(a, b)$.

Dowód. Algorytm zawsze się zatrzymuje, bo jest tylko skończenie wiele liczb naturalnych w przedziale $[0, |b|]$. Niech $d = NWD(a, b)$. Sprawdzamy, że kolejno

$$r_n|r_{n-1}, r_n|r_{n-2}, \dots, r_n|r_1, r_n|b, r_n|a,$$

a więc w szczególności $r_n|d$. Podobnie, $d|a$ i $d|b$, a więc kolejno

$$d|r_1, d|r_2, \dots, d|r_{n-1}, d|r_n.$$

Ponieważ zarówno d jak i r_n są liczbami dodatnimi, oraz równocześnie $d|r_n$ i $r_n|d$, więc $d = r_n$. \square

Przykłady:

- (7) Zastosujemy algorytm Euklidesa, aby obliczyć $NWD(66, 48)$. Wykonując kolejne kroki algorytmu otrzymujemy:

$$66 = 1 \cdot 48 + 18$$

$$48 = 2 \cdot 18 + 12$$

$$18 = 1 \cdot 12 + 6$$

$$12 = 2 \cdot 6,$$

a więc $NWD(66, 48) = 6$.

- (8) Główna zaleta w stosowaniu algorytmu Euklidesa w porównaniu ze znanym ze szkoły średniej "algorytmem" polegającym na wypisaniu wszystkich dzielników liczb, dla których chcemy znaleźć największy wspólny dzielnik, polega na tym, że nie potrzebujemy rozkładać liczb na czynniki pierwsze. W istocie, nie musimy nawet wiedzieć, czy są to liczby pierwsze, czy złożone. Jako przykład rozważmy tak zwane **liczby Fermata**. W liście do Frénicle de Bessy z 1640 roku Fermat wyraził przypuszczenie, że wszystkie liczby postaci $F_n = 2^{2^n} + 1$ są pierwsze. Jest tak w istocie dla małych n :

$$F_0 = 2^{2^0} + 1 = 3,$$

$$F_1 = 2^{2^1} + 1 = 5,$$

$$F_2 = 2^{2^2} + 1 = 17,$$

$$F_3 = 2^{2^3} + 1 = 257,$$

$$F_4 = 2^{2^4} + 1 = 65537,$$

ale już Euler w 1733 roku udowodnił, że liczba F_5 jest złożona i pokazał, że 641 jest jej dzielnikiem pierwszym:

$$F_5 = 2^{2^5} + 1 = 4294967297 = 641 \cdot 6700417.$$

W 1909 roku Klein pokazał, że F_7 nie jest pierwsza, ale dopiero w 1970 roku Morrison i Brillhart znaleźli jej dzielnik pierwszy. Podobnie, Selfridge i Hurwitz udowodnili, że F_{14} nie jest liczbą pierwszą, ale do dziś nie są znane żadne dzielniki pierwsze liczby F_{14} . Pierwsze dwa przykłady liczb Fermata, dla których nie tylko nie znany dzielników pierwszych, ale o których nie wiemy nawet, czy są pierwsze, czy złożone, to F_{22} i F_{24} . Stosując algorytm Euklidesa możemy jednak łatwo i szybko sprawdzić, że ich największym wspólnym dzielnikiem jest 1. Istotnie:

$$\begin{aligned} 2^{2^{24}} + 1 &= (2^{2^{22}})^4 + 1 = [(2^{2^{22}} + 1) - 1]^4 + 1 = \\ &= (2^{2^{22}} + 1)^4 - 4(2^{2^{22}} + 1)^3 + 6(2^{2^{22}} + 1)^2 - 4(2^{2^{22}} + 1) + 1 + 1 = \\ &= [(2^{2^{22}} + 1)^3 - 4(2^{2^{22}} + 1)^2 + 6(2^{2^{22}} + 1) - 4](2^{2^{22}} + 1) + 2, \\ 2^{2^{22}} + 1 &= 2^{2^{22}-1} \cdot 2 + 1, \\ 2 &= 2 \cdot 1, \end{aligned}$$

a zatem $NWD(F_{22}, F_{24}) = 1$.

- (9) Dane wygenerowane przez algorytm Euklidesa pozwalają wyznaczyć liczby całkowite x i y takie, że

$$66x + 48y = \text{NWD}(66, 48).$$

Istotnie, zaczynając od przedostatniego kroku i kolejno podstawiając otrzymujemy:

$$\begin{aligned} 6 &= 18 - 12 \\ &= 18 - (48 - 2 \cdot 18) = 3 \cdot 18 - 48 \\ &= 3(66 - 48) - 48 = 3 \cdot 66 - 4 \cdot 48, \end{aligned}$$

a więc $x = 3$ i $y = -4$.

Uwaga 1.8. Niech $a, b, c \in \mathbb{Z}$. Algorytm Euklidesa dostarcza metody rozwiązywania równań

$$ax + by = c$$

w liczbach całkowitych.

Twierdzenie 1.9. Niech $a, b, c \in \mathbb{Z}$. Równanie

$$ax + by = c$$

ma rozwiązanie w liczbach całkowitych wtedy i tylko wtedy, gdy $d = \text{NWD}(a, b) | c$.

Dowód. (\Rightarrow) : Załóżmy, że $ax_0 + by_0 = c$, dla pewnych liczb $x_0, y_0 \in \mathbb{Z}$. Wówczas, skoro $d | a$ i $d | b$, więc $d | ax_0$ i $d | by_0$, a zatem również $d | ax_0 + by_0 = c$.

(\Leftarrow) : Załóżmy, że $d | c$ i niech $q \in \mathbb{Z}$ będzie taką liczbą, że $dq = c$. Stosując algorytm Euklidesa znajdujemy liczby całkowite $x_1, y_1 \in \mathbb{Z}$ takie, że $ax_1 + by_1 = d$. Wówczas $aqx_1 + bqy_1 = c$. \square

Przykład:

- (10) Rozwiążemy równanie $66x + 48y = 18$. Na podstawie poprzedniego przykładu wiemy już, że $66 \cdot 3 + 48 \cdot (-3) = 6$, a więc $66 \cdot 9 + 48 \cdot (-12) = 18$.

Twierdzenie 1.10. Niech $a, b, c \in \mathbb{Z}$ i niech $d = \text{NWD}(a, b) | c$. Niech $x_0, y_0 \in \mathbb{Z}$ będą rozwiązaniami równania $ax + by = c$. Wówczas wszystkie całkowite rozwiązania tego równania dane są przez

$$x = x_0 + \frac{bt}{d} \text{ oraz } y = y_0 - \frac{at}{d}, t \in \mathbb{Z}.$$

Dowód. Sprawdzamy, że

$$a \left(x_0 + \frac{bt}{d} \right) + b \left(y_0 - \frac{at}{d} \right) = ax_0 + by_0 = c.$$

Dalej, niech $x, y \in \mathbb{Z}$ będzie rozwiązaniem równania $ax + by = c$. Wtedy $ax + by = c = ax_0 + by_0$. Stąd $a(x - x_0) = b(y_0 - y)$. Jeżeli $a = a_1d$ i $b = b_1d$, dla pewnych $a_1, b_1 \in \mathbb{Z}$, to wówczas też $a_1(x - x_0) = b_1(y_0 - y)$. Ponieważ $\text{NWD}(a_1, b_1) = 1$, więc $b_1 | x - x_0$. Niech $x - x_0 = b_1t$, dla pewnego $t \in \mathbb{Z}$. Stąd $x = x_0 + b_1t = x_0 + \frac{bt}{d}$. Ponadto $a_1b_1t = b_1(y_0 - y)$, skąd $y = y_0 - \frac{at}{d}$. \square

Przykład:

- (11) Wszystkie rozwiązania równania

$$66x + 48y = 18$$

wyrażają się wzorami

$$x = 9 + 8t, y = -12 - 11t, t \in \mathbb{Z}.$$

1.2. Grupy, pierścienie i ciała.

Definicja 1.11. Niech A będzie niepustym zbiorem. **Działaniem wewnętrznym** (lub, krótko, **działaniem**) w zbiorze A nazywamy funkcję $*$: $A \times A \rightarrow A$. Niech ponadto B będzie niepustym zbiorem. **Działaniem zewnętrznym** w zbiorze A nazywamy funkcję $*$: $B \times A \rightarrow A$.

Uwaga 1.12. To, że w zbiorze A określono działanie wewnętrzne $*$ w szczególności oznacza, że:

- (1) $\forall x, y \in A[* (x, y) \text{ istnieje}]$,
- (2) $\forall x, y \in A[* (x, y) \in A]$.

Zamiast $*(x, y)$ będziemy na ogół pisać $x * y$.

Podobnie, jeśli $B \neq \emptyset$, to to, że w zbiorze A określono działanie zewnętrzne \diamond w szczególności oznacza, że:

- (1) $\forall a \in B \forall x \in A[\diamond(a, x) \text{ istnieje}]$,
- (2) $\forall a \in B \forall x \in A[\diamond(a, x) \in A]$.

Zamiast $\diamond(a, x)$ będziemy na ogół pisać $a \diamond x$.

Na tym wykładzie będziemy zajmować się prawie wyłącznie działaniami wewnętrznymi.

Przykłady:

- (1) Dodawanie liczb naturalnych jest działaniem w zbiorze \mathbb{N} .
- (2) Mnożenie liczb naturalnych jest działaniem w zbiorze \mathbb{N} .
- (3) Odejmowanie i dzielenie nie są działaniami w zbiorze \mathbb{N} : $3 - 5 \notin \mathbb{N}$ oraz $1 \div 2 \notin \mathbb{N}$. Z drugiej strony, odejmowanie jest działaniem w \mathbb{Z} , a dzielenie jest działaniem w $\mathbb{Q} \setminus \{0\}$.
- (4) Mnożenie wektorów na płaszczyźnie przez skalary rzeczywiste jest przykładem działania zewnętrznego.

Definicja 1.13. Niech A będzie niepustym zbiorem, a $*$ i \circ działaniami w A .

- (1) Mówimy, że $*$ jest **łącznie**, jeżeli

$$\forall x, y, z \in A[x * (y * z) = (x * y) * z].$$

- (2) Mówimy, że $*$ jest **przemienne**, jeżeli

$$\forall x, y \in A[x * y = y * x].$$

- (3) Mówimy, że $*$ ma **element neutralny** e , jeżeli

$$\forall x \in A[x * e = e * x = x].$$

- (4) Mówimy, że y jest **elementem odwrotnym** do x , jeżeli

$$x * y = y * x = e.$$

- (5) Mówimy, że \circ jest **rozdzielne względem** $*$, jeżeli

$$\forall x, y, z \in A[x \circ (y * z) = x \circ y * x \circ z].$$

Przykłady:

- (5) Dodawanie i mnożenie liczb naturalnych są łącznie i przemienne. 0 jest elementem neutralnym dodawania, a 1 jest elementem neutralnym mnożenia. Ponadto mnożenie jest rozdzielne względem dodawania. 1 nie ma elementu odwrotnego względem dodawania, a 2 nie ma elementu odwrotnego względem mnożenia.
- (6) Rozważmy dodawanie i mnożenie liczb całkowitych. Każda liczba całkowita ma element odwrotny względem dodawania, ale 2 nie ma elementu odwrotnego względem mnożenia.

- (7) Rozważmy dodawanie i mnożenie liczb wymiernych. Każda liczba wymierna ma element odwrotny względem dodawania i każda niezerowa liczba wymierna ma element odwrotny względem mnożenia.

Definicja 1.14. (1) **Algebrą** nazywamy system $(A, *_1, \dots, *_n, B_1, \dots, B_m, \diamond_1, \dots, \diamond_m)$, gdzie A jest niepustym zbiorem, $*_1, \dots, *_n$ działaniami wewnętrznymi w zbiorze A , a $\diamond_1, \dots, \diamond_m$ działaniami zewnętrznymi w zbiorze A (wraz z odpowiadającymi im zbiorami B_1, \dots, B_m).

- (2) **Grupą** nazywamy algebrę $(G, *)$, gdzie $*$ jest łączne, ma element neutralny i każdy element w zbiorze G ma element odwrotny. Jeżeli ponadto $*$ jest przemienne, to grupę $(G, *)$ nazywamy **przemiennej (lub abelową)**.
- (3) **Pierścieniem** nazywamy algebrę $(R, +, \cdot)$, gdzie $(R, +)$ jest grupą abelową, a \cdot jest łączne i rozdzielne względem $+$. Jeżeli \cdot jest przemienne, to $(R, +, \cdot)$ nazywamy **pierścieniem przemiennym**. Jeżeli \cdot ma element neutralny 1 , to $(R, +, \cdot)$ nazywamy **pierścieniem z jedyneką**. W tym wykładzie ograniczymy się do pierścieni przemiennych z jedyneką, które będziemy krótko nazywać pierścieniami.
- (4) **Ciałem** nazywamy pierścień przemienny z jedyneką $(F, +, \cdot)$, w którym $0 \neq 1$, przy czym 0 oznacza element neutralny $+$, a 1 to element neutralny \cdot i taki, że każdy $\neq 0$ element ma element odwrotny względem \cdot .

Przykłady:

- (8) $(\mathbb{Z}, +)$, $(\mathbb{Q}, +)$, $(\mathbb{R}, +)$ są przykładami grup przemiennych. $(\mathbb{N}, +)$ nie jest grupą. Podobnie (\mathbb{Q}^*, \cdot) , (\mathbb{R}^*, \cdot) , gdzie $A^* = A \setminus \{0\}$, są grupami przemiennymi. (\mathbb{N}^*, \cdot) i (\mathbb{Z}^*, \cdot) nie są grupami.
- (9) $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$, $(\mathbb{Q}, +, \cdot)$, $(\mathbb{R}, +, \cdot)$ są przykładami pierścieni.
- (10) $(\mathbb{Q}, +, \cdot)$, $(\mathbb{R}, +, \cdot)$ są przykładami ciał. $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ nie jest ciałem.

Definicja 1.15. Niech $n \in \mathbb{N}$ i oznaczmy przez $\mathbb{Z}_n = \{0, 1, \dots, n-1\}$. W zbiorze \mathbb{Z}_n definiujemy dodawanie modulo n :

$$x \oplus_n y = \text{reszta z dzielenia } x + y \text{ przez } n$$

oraz mnożenie modulo n :

$$x \otimes_n y = \text{reszta z dzielenia } x \cdot y \text{ przez } n.$$

Przykłady:

- (11) Sprawdzamy, że $2 \oplus_5 2 = 4$, $2 \oplus_5 4 = 1$, $2 \oplus_5 3 = 0$, $3 \oplus_6 5 = 2$ i $98 \oplus_{100} 2 = 0$.
- (12) Podobnie, $2 \otimes_5 2 = 4$, $2 \otimes_5 4 = 3$, $2 \otimes_5 3 = 1$, $3 \otimes_6 2 = 0$ i $98 \otimes_{100} 2 = 96$.

Twierdzenie 1.16. Niech $n \in \mathbb{N}$.

- (1) (\mathbb{Z}_n, \oplus_n) jest grupą przemiennej.
- (2) $(\mathbb{Z}_n^*, \otimes_n)$ jest grupą przemiennej, o ile n jest liczbą pierwszą.
- (3) $(\mathbb{Z}_n, \oplus_n, \otimes_n)$ jest pierścieniem.
- (4) $(\mathbb{Z}_n, \oplus_n, \otimes_n)$ jest ciałem, o ile n jest liczbą pierwszą.

Dowód. Sprawdzenie wszystkich aksjomatów jest dość czasochłonne, ale proste. Ograniczymy się do pokazania, że jeśli n jest liczbą pierwszą, to każdy element $x \in \mathbb{Z}_n^*$ ma element odwrotny względem \otimes_n .

Ustalmy $x \in \mathbb{Z}_n^*$. Chcemy pokazać, że istnieje $y \in \mathbb{Z}_n^*$ taki, że $x \otimes_n y = 1$, to znaczy

$$xy = 1 + qn,$$

dla pewnej liczby całkowitej $q \in \mathbb{Z}$. Jest to równoważne pokazaniu, że równanie

$$xy - qn = 1$$

ma rozwiązanie w liczbach całkowitych. Ponieważ n jest liczbą pierwszą, a zatem $NWD(x, n) = 1$, równanie to istotnie ma rozwiązanie wobec Twierdzenia 1.9. \square

W dowolnej grupie $(G, *)$ wprowadzamy oznaczenie

$$\prod_{i=1}^n x_i = x_1 * \dots * x_n.$$

W szczególności $\prod_{i=1}^n x = x^n$. Tradycyjnie używamy w teorii grup dwóch równoległych terminologii: addytywnej i mnożycielskiej, według następującego schematu:

Definicja	Notacja addytywna	Notacja mnożycielska
działanie	$+$ dodawanie suma	\cdot mnożenie iloczyn
element neutralny	0 zero	1 jedyńka
potęga	nx wielokrotność	x^n potęga
element odwrotny	$-x$ element przeciwny	x^{-1} element odwrotny

Twierdzenie 1.17. *Niech $(G, *)$ będzie grupą. Wówczas:*

- (1) *element neutralny e jest wyznaczony jednoznacznie;*
- (2) $\prod_{i=1}^m x_i * \prod_{j=1}^n x_j = \prod_{j=1}^{m+n} x_j$, dla $x_1, \dots, x_{m+n} \in G$;
- (3) $x^{m+n} = x^m x^n$, dla $x \in G$;
- (4) $(x^m)^n = x^{mn}$, dla $x \in G$;
- (5) *element odwrotny jest wyznaczony jednoznacznie;*
- (6) $(x_1^{n_1} * \dots * x_k^{n_k})^{-1} = x_k^{-n_k} * \dots * x_1^{-n_1}$, dla $x_1, \dots, x_k \in G$;
- (7) $(x^{-1})^{-1} = x$, dla $x \in G$;
- (8) $(x^{-1} * y * x)^n = x^{-1} * y^n * x$, dla $x, y \in G$;
- (9) *jeżeli $x * y = x * z$, to $y = z$.*

Dowód. Udowodnimy dla przykładu część (1): jeśli e i e' są dwoma elementami neutralnymi, to wówczas

$$e = e * e' = e'.$$

\square

W dowolnym pierścieniu $(R, +, \cdot)$ wprowadzamy oznaczenia:

$$\begin{aligned} xy + z &= (x \cdot y) + z, \\ \sum_{i=1}^n x_i &= x_1 + \dots + x_n, \quad \sum_{i=1}^0 x_i = 0, \\ \prod_{i=1}^n x_i &= x_1 \cdot \dots \cdot x_n, \quad \prod_{i=1}^0 x_i = 1, \\ nx &= \sum_{i=1}^n x, \quad x^n = \prod_{i=1}^n x. \end{aligned}$$

Twierdzenie 1.18. Niech $(R, +, \cdot)$ będzie pierścieniem, niech $x, y, z \in R$, $n, m \in \mathbb{N}$. Wówczas:

- (1) $-(-x) = x$;
- (2) $-(x + y) = -x - y$;
- (3) $n(mx) = nm x$;
- (4) $nx + mx = (n + m)x$;
- (5) $0x = x0 = 0$;
- (6) $(-1)x = -x$;
- (7) $(-x)y = -(xy) = x(-y)$;
- (8) $(-x)(-y) = xy$;
- (9) $x(y - z) = xy - xz$;
- (10) $(x - y)z = xz - yz$;
- (11) jeżeli $x + y = x + z$, to wówczas $y = z$;
- (12) $x^n x^m = x^{n+m}$;
- (13) $(x^n)^m = x^{nm}$;
- (14) $(x + y)^n = \sum_{k=0}^n \binom{n}{k} x^{n-k} y^k$.

Dowód. Udowodnimy dla przykładu część (5):

$$0x + 0x = (0 + 0)x = 0x$$

a zatem $0x = 0$. □

2. WYKŁAD 2

2.1. Izomorfizmy algebr.

Przykłady:

- (13) Działania w grupach często wygodnie jest zapisywać w **tabelkach Cayleya**. Na przykład tabelka działań w grupie $(\mathbb{Z}_5^*, \otimes_5)$ wygląda następująco:

\otimes_5	1	2	3	4
1	1	2	3	4
2	2	4	1	3
3	3	1	4	2
4	4	3	2	1

- (14) W naszych rozważaniach nie będziemy ograniczać się tylko do przykładów grup liczbowych. Jako przykład grupy "nieliczbowej" rozważmy tak zwaną **grupę symetryczną**. Niech $n \in \mathbb{N}$ i oznaczmy przez $S(n)$ zbiór wszystkich bijekcji zbioru $\{1, \dots, n\}$ na samego siebie. Na przykład dla $n = 3$ elementy zbioru $S(3)$ to następujące funkcje, które, dla wygody oznaczeń, zdefiniujemy za pomocą tabletek:

$$\begin{array}{l}
 id_3: \begin{array}{|c|ccc|} \hline x & 1 & 2 & 3 \\ \hline id_3(x) & 1 & 2 & 3 \\ \hline \end{array} \quad
 o_1: \begin{array}{|c|ccc|} \hline x & 1 & 2 & 3 \\ \hline t_1(x) & 2 & 3 & 1 \\ \hline \end{array} \quad
 o_2: \begin{array}{|c|ccc|} \hline x & 1 & 2 & 3 \\ \hline t_2(x) & 3 & 1 & 2 \\ \hline \end{array} \\
 s_1: \begin{array}{|c|ccc|} \hline x & 1 & 2 & 3 \\ \hline s_1(x) & 1 & 3 & 2 \\ \hline \end{array} \quad
 s_2: \begin{array}{|c|ccc|} \hline x & 1 & 2 & 3 \\ \hline s_2(x) & 3 & 2 & 1 \\ \hline \end{array} \quad
 s_3: \begin{array}{|c|ccc|} \hline x & 1 & 2 & 3 \\ \hline s_3(x) & 2 & 1 & 3 \\ \hline \end{array}
 \end{array}$$

Tym samym $S(3) = \{id_3, o_1, o_2, s_1, s_2, s_3\}$. W zbiorze $S(n)$ definiujemy działanie \circ wzorem

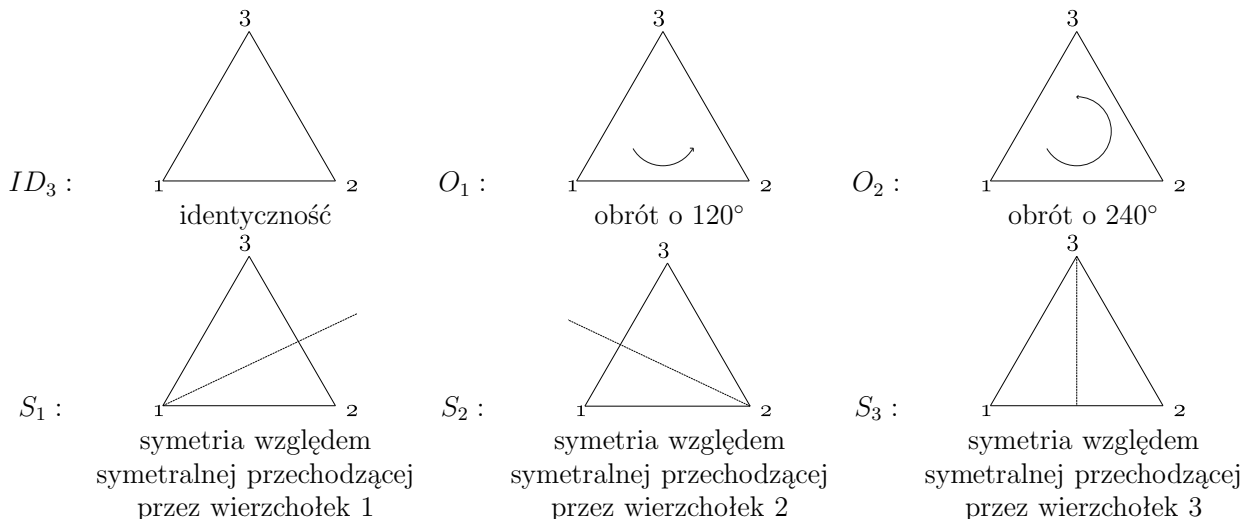
$$f \circ g(x) = f(g(x)), \text{ dla } x \in \{1, \dots, n\}.$$

Okazuje się, że algebra $(S(n), \circ)$ jest grupą. Na przykład tabelka działań w grupie $S(3)$ wygląda następująco:

\circ	id_3	o_1	o_2	s_1	s_2	s_3
id_3	id_3	o_1	o_2	s_1	s_2	s_3
o_1	o_1	o_2	id_3	s_2	s_3	s_1
o_2	o_2	id_3	o_1	s_3	s_1	s_2
s_1	s_1	s_3	s_2	id_3	o_2	o_1
s_2	s_2	s_1	s_3	o_1	id_3	o_2
s_3	s_3	s_2	s_1	o_2	o_1	id_3

Widzimy, że jest to przykład grupy nieprzemiennej: $s_1 \circ o_1 = s_2$, ale $o_1 \circ s_1 = s_3$.

- (15) Innym przykładem grupy "nieliczbowej" jest **grupa izometrii własnych n -kąta foremnego**, którą będziemy oznaczać przez $D(n)$. Na przykład dla $n = 3$ grupa $D(3)$ składa się z następujących izometrii trójkąta równobocznego:

Działaniem grupowym jest składanie izometrii. Na przykład tabelka działań w grupie $D(3)$ wygląda następująco:

\circ	ID_3	O_1	O_2	S_1	S_2	S_3
ID_3	ID_3	O_1	O_2	S_1	S_2	S_3
O_1	O_1	O_2	ID_3	S_2	S_3	S_1
O_2	O_2	ID_3	O_1	S_3	S_1	S_2
S_1	S_1	S_3	S_2	ID_3	O_2	O_1
S_2	S_2	S_1	S_3	O_1	ID_3	O_2
S_3	S_3	S_2	S_1	O_2	O_1	ID_3

Tak jak w poprzednim przykładzie, grupy $D(n)$ nie są przemienne.

Definicja 2.1. Niech $(G_1, *_1)$ i $(G_2, *_2)$ będą grupami. Funkcję $f : G_1 \rightarrow G_2$ nazywamy **izomorfizmem grup**, jeżeli jest bijekcją i spełniony jest warunek

$$\forall x, y \in G_1 [f(x *_1 y) = f(x) *_2 f(y)].$$

Jeżeli istnieje izomorfizm $f : G_1 \rightarrow G_2$, to grupy G_1 i G_2 nazywamy **izomorficznymi**, co oznaczamy przez $G_1 \cong G_2$.

Przykład:

(16) Grupy $S(3)$ i $D(3)$ są izomorficzne. Istotnie, rozważmy funkcję $f : S(3) \rightarrow D(3)$, którą, dla wygody oznaczeń, zdefiniujemy tabelką jako:

σ	id_3	o_1	o_2	s_1	s_2	s_3
$f(\sigma)$	ID_3	O_1	O_2	S_1	S_2	S_3

Oczywiście jest to bijekcja. Porównując tabelki działań w $S(3)$ i $D(3)$ widzimy, że jest to też izomorfizm grup.

Definicja 2.2. (1) Niech $(R_1, +_1, \cdot_1)$ i $(R_2, +_2, \cdot_2)$ będą pierścieniami. Funkcję $f : R_1 \rightarrow R_2$ nazywamy **izomorfizmem pierścieni**, jeżeli jest bijekcją i spełnione są warunki:

- $\forall x, y \in R_1 [f(x +_1 y) = f(x) +_2 f(y)]$,
- $\forall x, y \in R_1 [f(x \cdot_1 y) = f(x) \cdot_2 f(y)]$,

- $f(1_{R_1}) = 1_{R_2}$,

gdzie 1_{R_1} oznacza jedynekę pierścienia R_1 , a 1_{R_2} jedynekę pierścienia R_2 . Jeżeli istnieje izomorfizm $f : R_1 \rightarrow R_2$, to pierścienie R_1 i R_2 nazywamy **izomorficznymi**, co oznaczamy przez $R_1 \cong R_2$.

- (2) Niech $(F_1, +_1, \cdot_1)$ i $(F_2, +_2, \cdot_2)$ będą ciałami. Funkcję $f : F_1 \rightarrow F_2$ nazywamy **izomorfizmem ciał**, jeżeli jest bijekcją i spełnione są warunki:

- $\forall x, y \in F_1 [f(x +_1 y) = f(x) +_2 f(y)]$,
- $\forall x, y \in F_1 [f(x \cdot_1 y) = f(x) \cdot_2 f(y)]$,
- $f(1_{F_1}) = 1_{F_2}$,

gdzie 1_{F_1} oznacza jedynekę ciała F_1 , a 1_{F_2} jedynekę ciała F_2 . Jeżeli istnieje izomorfizm $f : F_1 \rightarrow F_2$, to ciała F_1 i F_2 nazywamy **izomorficznymi**, co oznaczamy przez $F_1 \cong F_2$.